

Malcolm Gladwell

BOMBNIŠKA MAFIJA

*Sanje, skušnjava in najdaljša noč
druge svetovne vojne*

Malcolm Gladwell

BOMBNIŠKA MAFIJA

*Sanje, skušnjava in najdaljša noč
druge svetovne vojne*

Prevedel Niki Neubauer

UMco

Ljubljana 2022

Malcolm Gladwell
BOMBNIŠKA MAFIJA
Sanje, skušnjava in najdaljša noč druge svetovne vojne

THE BOMBER MAFIA
A Dream, a Temptation, and the Longest Night
of the Second World War

Copyright © 2021 by Malcolm Gladwell. All rights reserved.

© za Slovenijo UMco, d. d., 2022. Vse pravice pridržane.

Prevod: Niki Neubauer
Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Angažirano

Urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Korektura: Boštjan Svete
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: letalo B-29, Wikipedia
Številčenje kazala: Neža Vilhelm
Tisk: Primitus, d. o. o.
Naklada: 500 izvodov, 1. natis
Ljubljana 2022

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"1941/1945"
355.469.2(520)

GLADWELL, Malcolm

Bombniška mafija : sanje, skušnjava in najdaljša noč druge svetovne vojne / Malcolm Gladwell ; prevedel Niki Neubauer.
- 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2022. - (Zbirka Angažirano)

Prevod dela: The bomber mafia
ISBN 978-961-7136-24-1
COBISS.SI-ID 98765827

Za KMO (in BKMO!)

Vsebina

AVTORJEVA OPOMBA 11

UVOD:

»To ne deluje. Nisi več v igri.« 19

PRVI DEL: SANJE

PRVO POGLAVJE:

»Gospod Norden je rad preživel čas v svoji delavnici.« 29

DRUGO POGLAVJE:

»Napredujemo, ne da bi nas pri tem ovirale navade.« 45

TRETJE POGLAVJE:

»Ni bil sposoben človeškega sočutja.« 65

ČETRTO POGLAVJE:

»Najzvestejši med zvestimi verniki.« 87

PETO POGLAVJE:

»General Hansell je bil zgrožen.« 113

**DRUGI DEL:
SKUŠNJAVA**

AVTORJEVA OPOMBA 135

ŠESTO POGLAVJE:

»To bi bil samomor, fantje, samomor.« 139

SEDMO POGLAVJE:

»Če torej mene moliš, bo vsa tvoja.« 161

OSMO POGLAVJE:

»Vse je upepeljeno – vse to in to in to.« 181

DEVETO POGLAVJE:

»Improvizirano uničenje.« 199

ZAKLJUČEK:

»Iznenada rezidence Air House ne bi bilo več. Puf.« 213

ZAHVALE 219

OPOMBE 221

IMENSKO IN STVARNO KAZALO 239

Avtorjeva opomba

Ko je moj oče kot majhen deček ponoči ležal v postelji, je slišal letala na nebu zgoraj. Takrat so prihajala. Potem pa so se v zgodnjih jutranjih urah vračala v Nemčijo. To je bilo v Angliji, v Kentu, nekaj kilometrov jugovzhodno od Londona. Moj oče se je rodil leta 1934, kar pomeni, da je bil star pet let, ko je izbruhnila druga svetovna vojna. Britanci so Kent imenovali Bombniška aleja, ker so nemška vojaška letala na poti proti Londonu letela čez to angleško grofijo.

V tistih letih ni bilo nič nenavadnega, da je bombnik, če je zgrešil cilj ali so mu bombe ostale, te preprosto odvrigel kjerkoli na poti nazaj. Nekega dne je ena od takih bomb pristala na vrtu mojih starih staršev. Ni eksplodirala. Samo tičala je tam, na pol zakopana v zemljo – in drznem si reči, da bi bila za petletnega fantiča, ki ga zanimajo mehanske stvari, neeksplozirana nemška bomba na domačem vrtu najbolj nenavadna izkušnja, kar si jih lahko predstavljaš.

Pa ne, da je moj oče dogodek opisal tako. Moj oče je bil matematik. In Anglež, kar pomeni, da jezik čustev ni bil njegov *prvi* jezik. Čustveno izražanje je bilo zanj bolj kot latinščina ali francoščina – nekaj, kar se je lahko učil in razumel, vendar nikoli popolnoma obvladal. Da je neeksplozirana nemška bomba na tvojem dvorišču najbolj nenavadno doživetje, ki si ga lahko predstavlja petletnik, sem menil *jaz*, ko mi je oče pripovedoval zgodbo o bombi, ko sem bil *jaz* star pet let.

To je bilo v poznih šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Takrat smo živeli v Angliji, v Southamptonu. Opomini na to, kaj je ta dežela prestala, so bili še vedno povsod. Če si šel v London, si lahko še vedno videl, kje so padle bombe – povsod, kjer je v kakšni soseski stoletnih hiš zrasla ogabna stavba v brutalističnem slogu.

V naši hiši je bil vedno prižgan radio, nastavljen na program BBC, in v tistih časih se je zdelo, da je bil vsak drugi intervju s kakim starim generalom, padalcem ali vojnim ujetnikom. Prva kratka zgodba, ki sem jo napisal kot otrok, je pripovedovala, da je Hitler v resnici še vedno živ in spet prihaja nad Anglijo. Poslal sem jo svoji babici, tisti iz Kenta, ki je imela na vrtu neeksplozirano bombo. Ko je mama izvedela za mojo zgodbo, me je okarala: nekdo, ki je preživel vojno, morda ne bo užival v zgodbi o Hitlerjevi vrnitvi.

Oče me je nekoč z bratoma peljal na plažo s pogledom na Rokavski preliv. Skupaj smo raziskovali ostanke stare utrdbe iz druge svetovne vojne. Še vedno se spominjam vznemirjenja, ko sem se spraševal, ali bomo naleteli na kakšne

stare krogle, tulce granat ali celo na okostje kakega davno izgubljenega nemškega vohuna, ki ga je naplavilo na obalo.

Mislim, da nikoli ne izgubimo svojih očaranosti iz otroštva. Zase vem, da jih nisem. Vedno se šalim, da če je v kakem romanu beseda *vohun*, sem ga že prebral. Nekega dne pred nekaj leti sem pregledoval svoje knjižne police in presenečen ugotovil, koliko neleposlovnih knjig o vojni se mi je nabralo. Velike zgodovinske uspešnice, pa tudi knjige o določenih dogajanjih v zgodovini. Spomini, ki niso več v prodaji. Akademska besedila. In kateri vidik vojne je obravnavala večina teh knjig? Bombardiranje. *Air Power* (Letalske sile) Stephena Budianskyja. *Rhetoric and Reality in Air Warfare* (Retorika in resničnost letalskega bojevanja) Tami Davis Biddle. *Decision Over Schweinfurt* (Odločitev nad Schweinfurtom) Thomasa M. Coffeyja. Cele police teh zgodovinskih knjig.*

Po navadi začnem kake knjige zbirati zato, ker želim nekaj napisati o določeni temi. Cele police knjig o socialni psihologiji imam zato, ker sem se preživljal s pisanjem o socialni psihologiji. Toda nikoli nisem prav veliko pisal o vojni – še zlasti ne o drugi svetovni vojni oziroma, natančneje, o letalskih silah. Samo tu pa tam kaj malega.** Zakaj?

---

* Lahko bi nadaljeval. Če na primer niste prebrali *Pearl Harbor: Warning and Decision* (Pearl Harbor; opozorilo in odločitev) Roberte Wohlster, zamujate resnično poslastico.

** Letalske sile sem raziskoval v nekaj epizodah svojega podkasta *Revisionist History*, med drugim v »Saigon 1965«, »The Prime Minister and the Prof« in istoimenski seriji, ki se je v 5. sezoni začela z epizodo »The Bomber Mafia«.

Ne vem. Predstavljam si, da bi se kak freudovec zabaval ob tem vprašanju. Morda pa je preprostejši odgovor ta, da čim bolj je neka tema *pomembna* zate, tem težje najdeš zgodbo, ki bi jo želel povedati o njej. Letvica je višje. To pa nas pripelje do knjige *Bombniška mafija*, ki jo pravkar berete. Z veseljem lahko rečem, da sem z *Bombniško mafijo* našel zgodbo, ki je vredna moje obsedenosti.

Samo še nekaj – o uporabi zadnje besede, *obsedenost*. Ta knjiga je bila napisana v služanju mojim obsedenostim. Vendar je tudi zgodba o obsedenostih drugih ljudi, o eni največjih obsedenosti 20. stoletja. Ko gledam stvari, o katerih sem v preteklih letih pisal ali jih raziskoval, vidim, da me vedno znova privlačijo obsedenci. Všeč so mi. Všeč mi je predstava, da lahko nekdo odmisli vse skrbi in malenkosti, ki sestavljajo vsakodnevno življenje, in se osredotoči samo na eno stvar – stvar, ki se ujema z obrisi njegove domišljije. Obsedenci nas včasih zavedejo na napačno pot. Ne vidijo širše slike. Ne služijo samo interesom sveta, temveč tudi svojim ozkim interesom. Vendar mislim, da brez obsedencev ni napredka, inovacij, veselja ali lepote.

Ko sem pripravljal to knjigo, sem večerjal s tedanjim načelnikom generalštaba ameriškega vojnega letalstva (US Air Force*) Davidom Goldfeinom. To je bilo v Air House** na območju skupne baze Myer-Henderson Hall v severni

---

* Vojno letalstvo ZDA je bilo kot samostojna veja oboroženih sil ZDA ustanovljeno 1. septembra 1947, do takrat pa je delovalo v okviru kopenske vojske (uradno ime je bilo letalske sile kopenske vojske ZDA – US Army Air Force) – op. prev.

** Rezidenca načelnika generalštaba vojnega letalstva ZDA – op. prev.

Virginiji, le čez reko Potomac iz Washingtona DC – v veličastni viktorijanski stavbi v ulici veličastnih viktorijanskih stavb, kjer živi veliko najvišjih vojaških poveljnikov države. Po večerji je general Goldfein povabil skupino svojih prijateljev in sodelavcev – drugih visokih uradnikov vojnega letalstva – da se nama pridružijo. Sedeli smo na generalovem dvorišču, skupno nas je bilo pet. Skoraj vsi so bili nekdanji vojaški piloti. Mnogi od njihovih očetov so bili vojaški piloti. Bili so sodobna različica ljudi, o katerih boste brali v tej knjigi. Ko se je večer nadaljeval, sem začel nekaj opazati.

Air House je le streljaj od Reaganovega nacionalnega letališča in vsakih deset minut ali kaj takega je nad našimi glavami zahrumelo letalo v vzletu. Nič posebnega: navadna potniška letala, namenjena v Čikago, Tampo ali Charlotte. Toda vsakič, ko nas je preletelo katero od teh letal, so general in njegovi tovariši pogledali navzgor – samo da bi ga videli. Niso si mogli pomagati. Obsedenci. Ljudje moje sorte.

BOMBNIŠKA MAFIJA

UVOD

»To ne deluje. Nisi več v igri.«

1.

Bili so časi, ko je največje letališče na svetu ležalo sredi zahodnega Tihega oceana, približno 2400 kilometrov od japonske obale, na enem izmed gruče majhnih tropskih otokov, znanih kot Marianski otoki. Guam. Saipan. Tinian. Marianski otoki – ali na kratko Mariani – so južni konec večinoma potopljenega gorovja, vrhovi pradavnih vulkanov, ki se iz oceanskih globin dvigajo nad gladino. Marianski otoki so bili večino svoje zgodovine premajhni, da bi bili za kogarkoli v širšem svetu zanimivi ali uporabni – do dobe razmaha vojnega letalstva, ko so nenadoma postali izjemno pomembni.

Mariani so bili večino druge svetovne vojne v japonskih rokah. Po surovih bojih poleti 1944 so pripadli ameriški vojski. Prvi je bil julija osvojen Saipan. Avgusta sta sledila Tinian in Guam. Ko so se izkrkali marinci, so z njimi

na otoke stopili tudi Seabees (Morske čebele) – pripadniki mornariškega gradbenega bataljona – in se lotili dela.

V samo treh mesecih je bila na Saipanu vzpostavljena popolnoma delujoča letalska baza, Isely Field. Nato je na otoku Tinian nastalo največje letališče na svetu, North Field – s štirimi vzletno-pristajalnimi stezami, dolgimi 2600 metrov. Nato je na otoku Guam zraslo to, kar se zdaj imenuje Andersenova letalska baza (Andersen Air Force Base) in predstavlja vrata ameriških letalskih sil na Daljni vzhod. Nato so prišla letala.

Ronald Reagan je bil v tistem času pripovedovalec v vojaških učnih filmih in eden od njih je bil posvečen prvim misijam letala B-29, znanega kot Superfortress (super trdnjava). Reagan je letalo opisal kot eno od čudes sveta, ogromno zračno ladjo:

Vsak od štirih motorjev ima 2200 konjskih moči. Tank za gorivo je enako velik kot železniški vagon-cisterna. Rep se dviga dve nadstropji visoko v zrak. Trup je daljši od korvete. Zasnovan je tako, da prenese več uničenja in lahko leti višje, hitreje in dlje kot katerikoli drug bombnik doslej. In da je izpolnil to nalogo, je moral storiti natanko to.

B-29 je res lahko letel hitreje in višje kot katerikoli drug bombnik na svetu in, še pomembneje, dlje kot katerikoli drug bombnik. Ta povečani doseg pa je – skupaj z zavzetjem Marianskih otokov – pomenil, da so bile letalske sile

ameriške vojske prvič od začetka vojne na Pacifiku na dosegu Japonske. Za upravljanje flote bombnikov, ki so bili zdaj nameščeni na Marianih, je bila ustanovljena posebna enota: Enaindvajseto bombniško poveljstvo pod vodstvom bleščečega mladega generala Haywooda Hansella.

Hansell je vso jesen in zimo 1944 izvajal napad za napadom. Na stotine bombnikov B-29 je preletavalo nizko nad vodami Tihega oceana, odvrгло svoj tovor na Japonsko in se nato vrnilo na Mariane. Ko so se Hansellovi letalci pripravljali za napad na Tokio, so s celine prileteli novinarji in snemalne ekipe, da bi rojakom v domovini prikazali njihovo vznemirjenje.

Ponovno Ronald Reagan:

B-29 na Saipanu so bili kot artilerija, usmerjena v srce Japonske ... Japonci bi prav tako lahko poskušali ustaviti Niagarske slapove. Enaindvajseto bombniško poveljstvo je bilo pripravljeno zadeti svoj prvi cilj.

Toda potem je 6. januarja 1945 na Marianske otoke prispel Hansellov poveljujoči častnik, general Lauris Norstad. Razmere na Guamu so bile še vedno precej primitivne: poveljstvo je sestavljalo le nekaj pločevinastih barak s polkrožno streho, ki so stale na pečini s pogledom na ocean. Oba moža sta bila izčrpana, ne le zaradi pomanjkanja udobja, temveč tudi zaradi teže njune odgovornosti.

Nekoč sem prebral odlomek iz spisa generala britanskih Kraljevih letalskih sil (Royal Air Force) Arthurja Harrisa o

tem, kaj je pomenilo biti poveljnik letalstva v drugi svetovni vojni:

Sprašujem se, ali se lahko strašnega psihičnega napa, ki ga predstavlja poveljevanje velikim letalskim silam v vojni, sploh zaveda kdorkoli razen tistih redkih, ki so ga doživeli. Medtem ko se od poveljnika mornarice morda zahteva, da izvede eno ali dve veliki akciji v vsem poteku vojne, poveljnik kopenske vojske pa je vključen v bitko recimo enkrat na šest mesecev ali v izjemnih okoliščinah enkrat na mesec, se mora poveljnik bombniških sil povsem angažirati vsakih štiriindvajset ur. ... Bolje je prepustiti domišljiji, kaj pomeni takšna vsakodnevna obremenitev, če traja več let.

Tako sta na se Guamu znašla skupaj Hansell in Norstad. Dva od vojne utrujena letalca, ki sta se soočala z nečim, za kar sta upala, da bo morda zadnje poglavje vojne. Hansell je predlagal hiter ogled: obisk plaže, ogled popolnoma novih letalskih stez, izsekanih iz džungle, pogovor o taktiki in načrtih. Norstad je rekel ne. Hotel se je pogovoriti nekaj bolj osebnega. In v trenutku, ki se ga je Haywood Hansell spominjal do konca življenja, se je Norstad obrnil k njemu in dejal: *To ne deluje. Nisi več v igri.*

»Mislil sem, da se je zemlja ugreznila pod mano – popolnoma me je dotolklo.« Tako je Hansell leta pozneje opisal svoje občutke v tistem trenutku. Nato pa je Norstad zadal

drugi, še hujši udarec. Rekel je: *Zamenjal te bom s Curtisom LeMayem.*

General Curtis Emerson LeMay, star osemintrideset let, junak bombardiranj nad Nemčijo. Eden najbolj opevanih letalcev svoje generacije. Hansell ga je dobro poznal. Skupaj sta služila v Evropi. Hansell je takoj razumel, da ne gre za običajno rotacijo v poveljstvu. To je bil ukor, popolna sprememba usmeritve. Priznanje Washingtona, da vse, kar je Hansell počel, zdaj velja za napačno. Curtis LeMay je bil namreč popolno nasprotje Haywooda Hansella.

Norstad je Hansellu ponudil, da lahko ostane, če želi – kot LeMayev namestnik. Ta predlog se je zdel Hansellu tako žaljiv, da je komaj lahko odgovoril. Norstad mu je rekel, da ima deset dni časa, da dokonča svoje delo. Hansell je hodil naokoli kot omočen. Na svoj zadnji večer na Guamu je Hansell popil malo več kot običajno in je ob spremljavi mladega polkovnika, ki je igral na kitaro, svojim možem prepeval »Stari piloti nikoli ne umrejo, nikoli ne umrejo, samo odletijo stran.«

Ko je Curtis LeMay prispel na zamenjavo, je na otoku pristal z bombnikom B-29, ki ga je sam pilotiral. Zaigrali so »The Star Spangled Banner«. Letalci Enaindvajsetega bombniškega poveljstva so korakali v mimohodu, da jih je pregledal. Častnik za odnose z javnostjo je predlagal skupno fotografijo, da bi obeležili ta trenutek. LeMay je imel v ustih pipo – vedno jo je imel v ustih – in ni vedel, kaj naj naredi z njo. Neuspešno jo je poskušal stlačiti v žep.

»General,« je rekel pribočnik, »prosim, dovolite mi, da vam med fotografiranjem pridržim pipo.«

LeMay je rekel s tihim glasom: »Kje bi radi, da se postavim?« Sprožilci fotoaparatorov so tleskali in ujeli Hansella, kako s priprtimi očmi strmi nekam stran v daljavo, LeMay pa gleda v tla. Dva moža, ki si želita biti kjerkoli, samo ne v družbi drug drugega. In s tem je bilo konec.

Bombniška mafija je zgodba o tem trenutku. O tem, kaj je pripeljalo do njega in kaj se je zgodilo potem – kajti ta zamenjava poveljstva odmeva še danes.

2.

Pri tehnoloških revolucijah me je vedno nekaj begalo. Pojavi se neka nova ideja ali inovacija in vsem je jasno, da bo spremenila svet. Internet. Družbena omrežja. V prejšnjih generacijah sta bila to telefon in avtomobil. Vsi pričakujejo, da bodo zaradi tega novega izuma stvari postale boljše, učinkovitejše, varnejše, bogatejše, hitrejše. In res je tako, vsaj v nekaterih pogledih je tako. Toda stvari gredo, vedno, tudi narobe. V nekem trenutku družbena omrežja hvalijo kot nekaj, kar bo navadnim državljanom omogočilo, da se postavijo po robu tiraniji. V naslednjem trenutku pa družbena omrežja vzbujaajo bojazen, da bodo državljanom omogočila, da tiranizirajo drug drugega. Avtomobil naj bi prinesel svobodo in mobilnost, in za nekaj časa ju je. Toda potem so milijoni ljudi spoznali, da živijo kilometre daleč

od svojih delovnih mest, ujeti v neskončnih prometnih zastojih ob dolgih vožnjah na delo. Kako to, da tehnologija včasih zaradi številnih nepričakovanih in naključnih razlogov zdrсне z načrtovane poti?

Bombniška mafija je študija primera, kako se sanje izjalovijo. In kako se zgodi, da neka nova, bleščeča ideja, ki pade z neba, ne pristane mehko v naših naročjih. Pristane trdo na tleh in se razbije. Zgodba, ki jo bom povedal, v resnici ni vojna zgodba, čeprav se večinoma dogaja v času vojne. Je zgodba o nizozemskem geniju in njegovem doma narejenem računalniku. Pa o skupini bratov v osrednji Alabami. Britanskem psihopatu. Piromanskih kemikih v kletnih laboratorijih na Univerzi Harvard. To je zgodba o zmedenosti naših namenov, kajti kadar se oziramo na preteklost, vedno pozabimo na zmedo, ki je takrat vladala.

V osrčju vsega sta Haywood Hansell in Curtis LeMay, ki sta si stala nasproti v džungli na Guamu. Enega so poslali domov. Drugi je ostal, to pa je privedlo do najtemnejše noči druge svetovne vojne. Razmislite o njuni zgodbi in se vprašajte – kaj bi storil jaz? Na kateri strani bi bil?

Prvi del

SANJE

*»Gospod Norden je rad preživel
čas v svoji delavnici.«*

1.

V času, ko je vojna, ki bo pozneje zajela svet, že vzbujala skrbi, ni pa še bila dejstvo, je ameriška vojska postala pozorna na nekega izjemnega moža.

Njegovo ime je bilo Carl L. Norden. Norden se je vse življenje izogibal pozornosti javnosti. Delal je sam – včasih se je v ključnih obdobjih vrnil v Evropo, da bi za materino kuhinjsko mizo načrtoval in sanjaril. Postavil je podjetje z več sto zaposlenimi. Ko se je vojna končala, je vse to pustil za seboj. Nobenih izčrpnih Nordenovih življenjepisov ni. Nobenih profilnih člankov. Nobenih portretnih člankov.* Ni kipov v njegovo čast. Ne v rodni Nizozemski ne v Švici,

---

* Leta 2011 sem imel na konferenci TED predavanje o Nordenu in njegovem izumu.

kjer je preživel svoje dni; in tudi ne v središču Manhattna, kjer je opravljal svoje najpomembnejše delo. Norden je vplival na potek vojne in sprožil sanje, ki so trajale do konca stoletja. Zdi se nemogoče, da bi lahko nekdo pustil tako velik pečat na svetu, kot ga je Norden, in nato izginil izpred oči javnosti. Pa vendar je. V strokovni knjigi o Nordenovem izumu, ki obsega 352 strani, mu je posvečen en sam stavek: »Gospod Norden je rad preživel čas v svoji delavnici, včasih tudi po osemnajst ur na dan.«

To je vse.

Preden se torej lotimo Nordenovih sanj in njihovih posledic – vpliva, ki ga je imel Norden na celotno generacijo –, začnimo s samim Nordenom. Profesorja Stephena L. McFarlanda, enega redkih zgodovinarjev – morda edinega zgodovinarja, ki se je resnično poglobil v zgodbo o Carlu Nordenu, sem vprašal, zakaj je o tem izumitelju tako malo zapisanega. Profesor je odgovoril, da predvsem zato, »ker je zahteval popolno tajnost«. Nadaljeval je z opisom tega človeka: »Bil je izredno razdražljiv. Imel je večji ego od katerekoli osebe, ki je nisem nikoli srečal. 'Ki je nisem nikoli srečal' pravim seveda zato, ker se z Nordenom nikoli nisem srečal.«

Norden je bil Nizozemec. Rodil se je v današnji Indoneziji, ki je bila takrat nizozemska kolonija. Tri leta se je učil v švicarski strojni delavnici, nato pa je diplomiral iz strojništva na prestižni Zvezni politehnični šoli v Zürichu, kjer je bil eden od njegovih sošolcev Vladimir Lenin. Norden je bil čeden in eleganten. Nosil je tridelno obleko. Imel je kratke bele lase s privihamim kodrom na čelu, košate brke

ter oči s povešenimi in izrazitimi podočnjaki, kot da že leta ni spal. Njegov vzdevek je bil Old Man Dynamite, Stari dinamit. Kavoj je pil na litre. Živel je od zrezkov.

Kot je pojasnil McFarland:

Resnično je verjel, da sonce v čisto biološkem smislu povzroča neumnost. Zato ga zunaj nikoli niste videli brez velikega klobuka. Vsa njegova družina je morala na prostem vedno nositi klobuke. Kot mlad fant je bil nameščen v Nizozemski Vzhodni Indiji, vendar so on in njegova družina vedno nosili klobuke, ker sonce povzroča neumnost.

McFarland je zapisal, da je Norden »požiral Dickensove romane zaradi razkritij o življenju prikrajšanih in Thoreauja zaradi razprav o preprostem življenju«. Sovražil je plačevanje davkov. Menil je, da je Franklin Roosevelt hudič.

McFarland je opisal tudi, kako siten je bil lahko Norden:

Znana je zgodba, ko je gledal čez ramo nekega tehnika, ta pa je postal nekoliko živčen in je skušal navezati pogovor, zato ga je pogledal in rekel: »Bi mi morda lahko razložili, zakaj ta del izdelujemo na ta način.« Norden je na ves glas zavpil nanj, potem ko mu je potegnil cigaro iz ust, in rekel: »Obstaja sto tisoč razlogov, zakaj sem ta del zasnoval na ta način. In nič od tega se te ne tiče.« Tako je ravnal z vsemi svojimi zaposlenimi. Bil je resnično Stari dinamit.

McFarland je razložil tudi Nordenov perfekcionizem:

Stroški niso bili pomembni – »Naredite to tako, da bo čim bolj popolno,« je naročal Norden. Pogovarjal sem se z inženirji in vem, kako inženirji vedo, kaj vedo, in kako delajo, kar delajo, toda vsi so govorili, kako pomembno je proučevati to, kar je bilo narejeno prej. Nordenov pristop je bil: »Ničesar nočem slišati o tem.« Vse, kar je želel, so bili prazni listi papirja, svinčnik in nekaj inženirskih knjig s formulami o tem, kako izračunati določene matematične probleme. Resnično je verjel v moč nepopisanega lista, in to razkriva njegovo ego. Rekel je: »Nočem poznati napak, ki so jih naredili drugi ljudje. Nočem vedeti, kaj so naredili prav. Sam bom razvil, kaj je prav.«

In kaj je Carl Norden razvijal na svojih nepopisanih listih papirja? Bombni namerilnik. Bombnega namerilnika ne uporablja več nihče – vsekakor ne v dobi radarja in GPS-ja –, toda večji del prejšnjega stoletja so bili bombni namerilniki zelo pomembni. Njihove pomembnosti skoraj ni mogoče dovolj poudariti. Če bi recimo v prvih letih dvajsetega stoletja morali sestaviti seznam desetih največjih nerešenih tehnoloških problemov naslednjega pol stoletja, kaj bi bilo na tem seznamu? Nekatero stvari so očitne. Cepiva so bila nujno potrebna za preprečevanje otroških bolezni – ošpic, mumpsu. Potrebna so bila boljša kmetijska gnojila za preprečevanje lakote. V mnogih delih sveta bi

lahko izboljšali produktivnost s cenovno dostopno in priročno klimatsko napravo. Dovolj poceni avtomobil, ki bi si ga lahko privoščila družina iz delavskega razreda. Lahko bi nadaljeval. Toda nekje na tem seznamu bi se znašlo vojaško vprašanje, in sicer, ali obstaja natančnejši način za odmetavanje bomb z letala?

Zakaj je ta problem na istem seznamu kot cepiva, gnojila in klimatske naprave? Ker je v začetku dvajsetega stoletja svet doživel prvo svetovno vojno, v kateri je bilo ranjenih ali ubitih sedemintrideset milijonov ljudi. Sedemintrideset milijonov. Samo v bitki na Somi, ki ni imela nobenega opaznega pomena ali vpliva na potek vojne, je bilo več kot milijon žrtev. V eni sami bitki! Za tiste, ki so jo doživeli, je bila prva svetovna vojna globoko travmatična izkušnja.

Kaj bi se torej dalo narediti? Majhna skupina ljudi je verjela, da je edina realna rešitev ta, da vojske spremenijo način vojskovanja. Da se naučijo bojevati – če se to ne sliši preveč kot oksimoron – *boljše* vojne. In ljudje, ki so se zavzemali za boljše vojne, so bili piloti. Letalci. Ljudje, obsedeni z enim od najnovejših in najbolj vznemirljivih tehnoloških dosežkov tiste dobe – letalom.

2.

Letala so prvič pomembneje opozorila nase v prvi svetovni vojni. Gotovo ste že videli fotografije teh prvih letal. Vezan les, platno, kovina in guma. Dvoje kril, zgornja in spodnja,